Paul Strathern

90 dakikada PLATON

gendaş

90 dakikada PLATON
Paul Strathern

Daha yakın zamana değin, gelmiş geçmiş en kuvvetli acıdan - platonik aşktan - sorumlu tutuluyordu Platon. Tanrıya şükürler olsun ki, bu maraza artık günümüzde çok seyrek rastlanıyor: atakları kısa sürmektedir ve genellikle birkaç gün içinde geçer.

Bir İngiliz bilgin bir ara şöyle bir tanımlamada bulunmuştu: "Felsefe tarihi Platon altındaki bir dizi dipnottan başka bir şey değildir" Paul Strathern, Platon'un Atina'daki ünlü akademisini arayıp bulmuştur. Bu akademinin yurdu, iki bin yılı aşkın bir süre Hekademos Korusu'nun o güzelim gölgeli patikaları ve heykellerle bezenmiş arkadik doğasıydı. Oysa günümüzde burası süprüntülerle tıka basa dolu, kıraç bir arazi, bunun dışında otobüs enkazlarının yığıldığı açık bir depodan başka bir şey değildir. Heyhat.

90 DAKİKADA PLATON

PAUL STRATHERN

90 Dakikada Platon
Yeni Seri: 17
90 Dakikada Filozoflar: 3

Almanca'dan Çeviren: Rüstem Aslan
Redaksiyon: Yücel Sivri

Tanıtım amaçlı kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

© Gendaş A.Ş.

Birinci Basım
Ekim 1997

ISBN 975-7809-28-4

Editör
Adnan Özer

Kapak Tasarımı
Murat Bozkurt

Dizgi
Era (512 36 76)

Kapak ve İç Baskı
Perspektiv

Cilt
İtimat Mücellithanesi

Gendaş A.Ş.
Çatalçeşme Sk. No: 19
Cağaloğlu-İstanbul
Tel-Fax: (0212) 520 82 12 - 527 10 20

Önsöz

Platon felsefeyi öldürdü. En azından bazı çağdaş düşünürler bizi buna inandırmaya çalışıyorlar. Gerek Nietzsche, gerekse Heidegger, felsefenin hiçbir zaman (Platon tarafından fikir ve sözleri aktarılan) Sokrates'in etkisinden kurtulamadığı görüşünde hemfikirdirler. Demek oluyor ki, aklın müdahelesi, analitik düşünceyi ve sonuca ulaştıran türden argumantasyonu bütünüyle çürütmüştür.

Sokrates'in bu ussal ilerleyişi sırasında esasen hangi parlak gelenek yok olmuştur? Sokrates öncesi dönemde akla gelebilecek bütün derin soruları soran bir avuç dolusu parlak ama kaçık tipler

vardı. Filozoflar bugün halen onlara bu soruların yanıtlarını borçludurlar -bu tür soruların yöneltilemeyeceğini iddia ederek meseleden kendini sıyırmak isteyen asri filozoflar da buna dahildir.

Sokrates öncesi felsefenin en ilginç ve çılgın temsilcisi Pisagor'du. Onun ünlü önermesi bugün bile birçok insana temel matematik anlayışını edinmekte yardımcı oluyor; yani matematiği asla anlayamayacaklarını... Pisagor, Platon'u katî biçimde etkilemiştir. İşte bu yüzden Platon'un düşünce tarzının hiç olmazsa bir kısmını anlamak için Pisagor'a değinmemiz gerekmektedir.

Pisagor filozoftan öte bir insandı. O, felsefesini aynı zamanda dinî liderlik, matematik ve mistisizm yolunda ve de beslenme danışmanlığı olarak da kulla-

nırdı. Bütün bu yorucu entelektüel çalışmaları felsefesinde izler bırakmıştır.

Pisagor İ.Ö. 580 yıllarında Somos'ta dünyaya gelir ancak buradaki zulüm yüzünden kaçar ve Güney İtalya'da, bir Yunan kolonisi olan Kroton'da dinî-felsefi-perhizî bir matematik okulu kurar. Ayrıntılara dayalı bir ev düzeni mistik müritlerinin bir arada yaşayışını düzenliyordu. Fasulye veya yürek yemek, ekmeği başkalarından önce kesmeye başlamak veya kırlangıçların dama yuva yapmasına izin vermek, hele ne olursa olsun kendi beslediği köpeğini yemek yasaktı. Aristotoles'ten öğrendiğimize göre; bütün bunlara rağmen Pisagor mucizeler yaratmaya da zaman bulmuştur. Tuhaf olan, Aristoteles gibi birinin bunları ayrıntılarıyla tanımlama-

mış olmasıdır. Bèrtrand Russel, Pisagor'u Einstein ve Mrs. Eddy'nin* karışımı olarak tanımlamıştır. Bütün iyi taraflarına rağmen Pisagor, bir gün Kroton Valisi'nin de canına tak eder ve ikinci kez kaçmak zorunda kalır. Metapontion'a çıkan caddeye yerleşir ve ölene kadar da orada kalır (İ.Ö. 500). Öğretileri ölümünden sonra bir yüzyıl daha gündemde kalır ve matematikçi mistik topluluğu bunları bütün güney İtalya ve Yunanistan'da yayar. Platon, Pisagor'u onlar sayesinde öğrenir.

Sokrates gibi Pisagor da öğretilerini yazıya dökmeyecek kadar dikkatliydi. Onun öğretisini sadece ikinci elden öğreniyoruz. Bugün Pisagor felsefesi olarak bilinen, bilimden kaçıklığa uzanan -

*Hristiyan-Fen Hareketinin kurucusu- (ç.n.)

-bütün karışıklıklar demesek de- olan karmaşıklığın büyük kısmından onun müritleri sorumludur. Bu yüzden birçok insan, Pisagor'un ünlü, hipotenüsün karesini alma teorisini, büyük ihtimalle kendisinin bile anlayamadığı düşüncesiyle avunabilir.

Pisagor'un yine ünlü "her şey sayıdır" vecizesi Platon'un üstünde derin etki bırakmıştır. Bu söz ferasetli olduğu kadar nüfuz sahibi de olan Pisagor felsefesinin anahtarıydı. Pisagor, karmakarışık dünyanın ardında soyut ve uyumlu sayılar dünyasının saklı olduğunu düşünürdü. Onun sayı anlayışı, bugün bizim "biçim" olarak niteleyeceğimiz şeye benzerlik gösterir. Bu görüşe göre nesneler maddelerden değil de yaratıldıkları biçimlerden ortaya çıkmıştır. Sayı-

ların veya biçimlerin ideal dünyası uyum içindedir ve bu gerçeklikten daha gerçektir. Pisagor yada Pisagorcular sayılar ve müzikal armoni arasındaki ilintiyi keşfetmiştir. Bu keşfin ışığı altında Pisagor'un biçimler (ya da sayılar) kuramı çok eskiye dayanmamaktaydı. Sayılara, tözün değil de biçimin tanımına dayanan modern yüksek enerji fiziği açısından bu kuramın hatalılığı durumu vardır sanki.

Tözden arınmış düşünce Sokrates öncesi filozoflarda da karşımıza çıkar. Pisagor'un öğrencilerinden olan Heraklit, örneğin "her şey akar" düşüncesini savunurdu. Ona göre aynı akarsuya iki kez girmek mümkün değildi. Ve yine de düşüncesi, arı biçimden uzaklaşır. O, modern bilimden iki bin yıl önce evre-

nin atomlardan oluştuğunu öne süren Demokritus'un öncüsüdür. İyonya'lı Ksenophones'in vardığı sonuca ulaşabilmek için, felsefenin de iki bin yıla ihtiyacı olmuştur. O da Sokrates öncesi dönemden olup açıkca demiştir ki; "Tanrılar ve yeryüzündeki her şey hakkında gerçekleri tanıyan bir insan hiçbir zaman olmamıştır ve olmayacaktır. Ayrıca asıl gerçekle bir kez karşılaşsa bile bunu fark edemez. Zira sanılar sadece biz insanlara özgüdür." Bu ifade yirminci yüzyılda Wittgenstein'in öne sürdüğü fikirle şaşırtıcı şekilde benzeşir.

Sokrates ve Platon bu zengin ve çok yönlü felsefî gelenekte yürümüştür.

Platon (İ.Ö 428-348)

Bugün bildiğimiz ismiyle Platon, tanınmış bir güreşçiydi. Yarışmalarda kullandığı isim "Platon", "geniş" veya "yassı" anlamlarına gelir. Büyük bir ihtimalle geniş, iyi gelişmiş omuzlara sahipti. Bazı kaynaklara göreyse bu isim onun alnının biçiminden türetilmiştir (Platon kelimesinin ilk anlamıyla tekrar karşılaşıyoruz burada). Doğduğu 428 yılında Platon'a Aristokles ismi verilir. Platon Atina'da ya da Afrika kıyılarına 20 km kadar uzakta Atika açıklarında, Egin körfezindeki Agina Adası'nda dünyaya gelmiştir. Politikada nüfuz sahibi Atina'lı bir ailenin oğluydu. Babası Ariston, Atina'nın son kralı Kod-

ros'un, annesi ise büyük kanun koyucu Solon'un soyundan gelmekteydi.

Platon, politik açıdan önemli ailelerin diğer zeki fertlerinden farklı değildi, hal böylerken ilk gençlik yıllarından itibaren politik alanda aşırı bir hırsa kaptırmamıştı kendini. Berzahi oyunlarda iki kez güreş dalında ödül almıştı. Ama görünen o ki, hiçbir zaman Olympia'ya kadar ulaşamamıştır. Ünlü bir trajedi yazarı olmayı da denemiş, ancak büyük edebiyat yarışmalarındaki jüri üyelerini etkileyememiştir. Yunanistan'da bugünkü Nobel edebiyat ödülüne denk gelen ödülü almak ve Olimpiyatlarda bir altın madalya kazanmak için verdiği bütün başarısız uğraşlarından sonra, Platon artık bir devlet adamı olma düşüncesine alıştırır kendini. Ama pes et-

meden önce kendini bir kez de felsefede sınamayı düşünür ve Sokrates'i arar bulur.

Bir yıldırım aşkı gerçekleşir. Dokuz yıl boyunca Platon, aralıksız her gün, ustasının dizinin dibinde oturur, onun bütün düşünce ve fikirlerini emip çeker. Sokrates'in savaşçı öğretim yöntemi Platon'u, zekâ gücünün tamamını ortaya koymaya zorlar ve aynı zamanda felsefenin o ana değin bilinmeyen olanaklarını farketmesini sağlar. Platon gerçek görevini bulduğu halde Atina hükümeti kendisini bir yanılgıya yönelmek yolunda engellemeseydi neredeyse eski saplantısı nüksedecek ve politikaya dönecekti. Peloponnes Savaşı'ndan sonra iktidarı eline geçiren otuz tirandan ikisi (Kritias ve Charmides) onun çok ya-

kın akrabalarındandı. Onların dehşet saçan egemenliği herhalde Saddam Hüseyin'e ve Joseph Goebbels'e ilham verirdi, lâkin Platon bu iki tiranı hiç etkileyici bulmaz. Onlardan sonra dümeni demokratlar devralır. İki yıl sonra, derme çatma bir mahkemede, Platon'un sevgili öğretmenini, dinsizlik ve gençleri yoldan çıkarmak suçundan ölüme mahkûm ederler. Platon'un gözünde demokrasi de tiranlık gibi kirlidir artık.

Platon'un Sokrates'le olan samimiyeti onu tehlikeli bir duruma sokar. Atina'yı terk etmek zorunda kalır; böylece on iki yıl süren gezgin hayatı başlar. Ustasından her şeyi öğrenmiş olduğunu düşünerek -ondan öğrendiği artık ne ise- dünyayı gezmek ister.

O günlerde dünya küçüktü ve Platon

sürgün hayatının ilk döneminde, Atina'dan otuz kilometre uzaktaki, neredeyse evinin eşiği kadar yakın komşu kent Megara'da, arkadaşı Öklid'in yanında çalışmaya başlar. (Bu Öklid şu ünlü geometrici Öklid değil. Aksine Sokrates'in eski öğrencilerinden biridir ve safsatacı mantık öğretisiyle ünlüdür. Öklid, Sokrates'i o kadar çok seviyordu ki ustasının ölümünde hazır bulunabilmek için düşman Atina topraklarını kadın kıyafetleri içinde geçmişti. Herhalde bu biçimde, safsatacı metodlarının mertliğe yakışmadığını öne sürüp kınayan Sokrates'i de haklı çıkarmıştır.)

Platon üç yıl Megara'da Öklid'in yanında kalır ve daha sonra matematikçi Theodoros'un yanında çalışmak için Kuzey Afrika'daki Kirene'ye gider. Da-

ha sonra herhalde Mısır'a yönelmiş olmalı. Tarihten gelen tuhaf bir gelenek etkisine kapılıp Asya'da bir büyücüyü aramaya kalkmış ve Ganj Nehri'ne kadar gelmiştir, derler ama bu pek akla yakın değildir. Fakat kesin olarak bildiğimiz, on yıllık bir yolculuktan sonra günün birinde Sicilya'ya varmış ve orada Etna kraterini ziyaret etmiş olduğudur. Bu ateşçukuru, antik dönemde turistik bir atraksiyondu. Üstelik sadece eşsiz bir jeolojik fenomen olduğu için değil. Burasının ölüler dünyasına bakış olanağı sağladığını düşünüyorlar ve böylece gelecekteki hayat koşulları hakkında bilgi edineceklerine inanıyorlardı. Platon içinse bu kraterin ek bir çekiciliği daha vardı. Beşinci yüzyılda yaşamış, yazar-filozof Empedokles öylesine

olağanüstü bir zekâya sahipti ki, bir tanrı olduğunu kanıtlamak için fokurdayan lavlara atlamıştı. O zamandan beri insanlar onun dönüşünü bekler dururlardı. İzin verilirse bizim kanımız şu olsun ki, Platon'un orayı ziyaret ettiği zamanlarda Empedokles'in tanrısallığına ilişkin ilk kuşkular artık açıkça ortaya çıkmaya başlamıştı.

Burada asıl önemli olan, Platon'un Sicilya'da, Güney İtalya'nın bütün Yunan kolonilerinde öğretilerini yaymakta olan Pisagorcularla ilişki kurmasıdır. Pisagor, müziksel ahengin matematiksel gösteriminin mümkün olduğunu keşfetmişti, öyle ki, bu keşif onu evrenin tamamının bir şifre altında var olduğu sanısına götürmüştür. Onun kuramı Platon'u derinden etkilemiş ve

Platon gerçeğin sonuç olarak soyut olduğu postulatına varmıştır. Pisagor'da sayılarla başlayan şey, Platon öğretisinde saf "idea"lara dönüşmüştü.

Sicilya ziyareti esnasında Platon, Sirakuz hükümdarı Dionysios'un kayınbiraderi Dion'la yakın arkadaşlık kurar. Dion, yeni arkadaşı Platon'u Dionysios'la tanıştırır. Herhalde bunu, Platon'un saray filozofu görevine getirilmesi umuduyla yapmış olmalıdır. Fakat geniş kapsamlı gezilerine rağmen Platon, Atinalı bir aristokrat olarak kalmış ve Sirakuz'daki taşra saraylılığından öyle pek de etkilenmemiştir.

Dionysios tam anlamıyla hem zalim hem de külhanbeyi havalarında olup bir yandan da edebi bir hevese sahipti; üstelik iki hatuna yeteceği saplantısı

içindeydi. Bu saplantısı gereğince Doris ve Aristomache adlı kadınlarla aynı gün evlenir; gerdek gecesi ikisi de yatağındadır. Plütark'tan öğrendiğimize göre; o geceden itibaren bir gece Doris'le, öbür gece de Aristomache'yle yatar. (Buradan, Aristomache'nin aritmetikle arasının pek iyi olmadığını çıkarsayabiliz, zira aksi takdirde bu uzlaşıma rıza göstermezdi.) Görünen o ki, Dionysios sadece burada değil, akla gelebilecek bütün alanlarda aynı oranda bir doyumsuzluğa sahiptir; bir keresinde tamı tamına doksan gün süren bir ziyafet vermesi vardır örneğin.

Platon'un sahneye çıktığı sıralarda, Dionysios, artık eski hızında değildi. Dünyevi mutluluğu İtalyan mutfağına arzı hürmetler ederek günde iki kez tı-

kabasa yemek yiyip, geceleri asla yalnız yatmamakla sınırlı olan bir Dionysios ile öte yandan aristokrat tafralar içinde ortalıkta dolanan kırklık Platon arasında ciddi bir dostluğun hasıl olması pek tabii ki düşünülemezdi. Her ne kadar, Platon, Dionysios hakkında iyi şeyler yazmaya eğilimliydiyse de, onun bu ortamı içine sindirmesi mümkün olmamıştır.

Dionysios önceden devletin yönetim kademesindeydi ve baştan beri şairane yeteneğiyle ön plana çıkmıştı. Orduda yüksek rütbelere yükselmiş ve dünyaya birçok, hepsi de kendine has trajediler miras bırakmıştır (bunlar emri altındakilerin hepsi tarafından neşeyle karşılanırdı). Sirakuz yönetimini eline geçirince, hunhar birtakım seferlerle bu si-

te devletini Yunanistan'ın batı kolonileri arasında en güçlüsü haline getirir. Atinalılar da aralarındaki diplomatik ilişkilere zarar gelmemesi için (tabii kendilerini emniyete almak için, aslında uygun olmamasına rağmen) "Hektor'un Bedeli" dramasına Lenaen şenlikleri sırasında bir ödül verilmesini sağladılar.

Dionysios iş arayan, ne idüğü belirsiz, filozof bir züppeye pabuç bırakacak adam değildi. İkisi felsefe üzerine tartıştıklarında, ortalığı kıvılcımlar kasıp kavururdu. Bir keresinde Platon, Dionysios'u bir düşünce hatası üzerine uyarmak gafletinde bulunmuştu.

Dionysios, "sözlerin bunaklık kokuyor" diyerek karşılık vermişti sinirli bir biçimde.

Platon geri durur mu, o da "senin sözlerinde de bir zalimin neşesi var" deyiverir.

Bunun üzerine Dionysios, filozofun ona yakıştırdığı benzetmeye uygun davranmaya karar verir ve Platon'u zincire vurdurur. Platon, Agina Adası'na gidecek olan bir Sparta gemisine bindirilir ve kaptana da Platon'u köle olarak satması emredilir. "Onun için endişelenme", der Dionysios, "O, öyle bir filozoftur ki olup bitenleri farketmeyecektir bile."

Bazı yazarlara göre Platon, gittiği yerde hayati tehlike içinde bulmuştur kendini. Dionysios'un, Platon'u Atina'ya değil de Agina adasına göndermesi, onun doğum yerinin bu ada olduğu tahminlerini güçlendiriyor; yani Atina'nın

değil de, bu adanın Platon'un doğum yeri olmasını. Platon'u köle olarak kendi yurduna göndermek, Dionysios'un zevk aldığı, kendine has gurur kırma yöntemi olsa gerek. Bunun dışında Platon'un tanınacağından ve zengin bir arkadaşı tarafından satın alınıp, azat edileceğinden de kesinlikle emindir -böylece Dionysios ciddi diplomatik gerginlikleri de önlemiş olacaktı (elbette bu, bir sonraki ödül dağıtımını olumsuz yönde etkileyebilecektir).

Dionysios'un plânı tam düşündüğü gibi işler. Ve Platon hayatının en korkulu günlerini yaşar: Her gerçek filozofun kanının damarlarından çekilmesine neden olan, hayatını sürdürmek için çalışmak düşüncesi. Ve Platon'un Agina'daki köle pazarında zengin arkadaşı,

Girne'li Annikeris tarafından fark edilip, yirmi madenlik indirimli fiyata satın alınması pek uzun sürmez. Annikeris bu kelepir filozofa o kadar çok sevinir ki, ona Atina'da bir okul açması için yeterince para da verir üstüne.

M.Ö. 386 yılında Platon, Hekademos Korusu'nda bir arazi satın alır. Bu arazi yaklaşık olarak Atina'nın bir buçuk kilometre kadar kuzeybatısında, şehrin eski duvarlarının dışındaydı. Arazide, çınarların gölgesinde heykeller ve bir tapınak yer almaktaydı. Ve burada şırıl şırıl akan derelerin ve ağaçlı yolların ortasında Platon, Akademi'sini açıp kendisine inananları çevresine toplar. Hâttâ bunların arasında birçok kadın da vardır (bunlardan biri olan Axiothea erkek kıyafetleri giyerdi). Burası tarih-

te, kurulan ilk üniversiteydi.

Platon'un Akademi'sini kurduğu (ve okulun da aynı adı taşıdığı) Hekademos Korusu, adını Yunan mitolojisinin tanrılaştırılmış müphem bir kahramanından almıştır. Göründüğü kadarıyla yaptığı en önemli iş on iki zeytin ağacını dikmek ve kutsal Athena zeytin ağacını Akropolis'te dallandırma usûlüyle yetiştirmekten ibarettir. Platon'un, Akademi'sini burada kurma kararı, bütün uygar dünyaya Hekademos'u hatırlatmıştır. Böylece adı çeşitli kuruluşlarda yaşar: Meyhanelerden ("bira akademileri"), bira üretimi için eğitim sunan okullara, maden işletmelerinden, bir İskoç futbol takımına, birbirlerine benzeyen, karanlık güçlere sahip yarıtanrıların yıllık ödül törenlerine kadar adı bir-

çok yerde geçer.

Bugün Hekademos Ormanı, Atina'nın kuzeydoğusunda dış mahallelerle tarlaların içice girdiği, bir şerit uzunluğunda bile olsun sürülmemiş kıraç bir tarladan ibaret. Ağaçların altında, bir otobüs hurdalığının yanında, yığınlar halinde çöp ve birkaç kirli bankın arasında birkaç antik taş dağınık halde duruyor.

Platon'un Akademi'sinin bulunduğu yer ve yaşadığı ev, büyük bir olasılıkla, sonsuza kadar kaybolup gitmiştir. Filozofun biri gelir biri gider, ama Hekademos bizi her zaman misafir edecektir. Hekademos'un evi şaşırtıcı şekilde yerli yerinde kalmış. Arkeologların özenle kurdukları madeni levhadan damın altında, Platon'un zamanından neredeyse

iki bin yıl daha eski olan, serbest kurulmuş kerpiç temel ve duvarlardan arta kalanları görmek mümkün. Hekademos ölümsüzlüğün sırrını biliyor olmalıydı.

Bugün bu işlenmemiş tarlalar bir çitle çevrilmiş duruyor. Orada hüküm süren hayat şartları Hekademos'un tarih öncesi varlığını hatırlatıyor. Derme çatma kulübelerin ve su birikintilerinin arasında, sıcak güneşin kavurduğu, çevreleri, uçuşan sivrisineklerle sarılmış, kafaları kazınmış, çıplak mülteci çocukları oynuyor. Başörtülü anneleri ise çöplerin, süprüntülerin arasında çömelmiş, koyu tenli bebeklerini emziriyor.

Platon "Adalet nedir?" diye sorar en tanınmış eseri *Devlet*'te. Bu diyalogda, Sokrates ve birkaç arkadaşı, resmi vazi-

fesi olmayan zengin bir arkadaşlarının evinde akşam yemeği için buluşurlar. Konuşma sırası Sokrates'e geldiğinde, topluluk, adalet olgusunun kendi başına ele alınarak değil de daha büyük toplumsal bir bağlam içinde tanımlanabileceği sonucuna varmıştı bile. Bundan dolayı Sokrates de düşüncelerini adil bir topluluğa açmaya karar verir.

Herkes, Sokrates'in başrolü oynadığı erken dönem diyaloglarının gerçekten Sokrates görüşünü yansıttığı düşüncesinde. Orta ve daha geç diyaloglarında durum değişiyor. Bunlarda, genel kanıya göre Platon kendi fikirlerini aktarmıştır. *Devlet* orta dönem diyalogların arasında en iyilerden biridir.

Platon'un adil bir topluluk için gerekli gördüğü unsurları çerçevelersek,

onun birçok farklı alandan oluşmuş düşünceler ortaya koyduğunu görürüz. Bunlardan bazıları özetle şunlardır: Konuşma özgürlüğü, feminizm, doğum kontrolü, resmi ve özel ahlâk, ebeveynlik, psikoloji, eğitim, resmi ve özel mülkiyet. Velhasıl neşeli bir akşam yemeği ortamında asla değinilmeyecek her türlü konu. Bununla birlikte "*Devlet*" bir güldürü unsuru olarak tasarlanmamıştır ve içinde bunlarla propagandası yapılan toplum şekli, aslında eğlenceli olmaktan başka her şeydir. Platon'un fikirleri, modern bir insanın görüşlerinden temelden ayrılıyor; bu insan bir yobaz ya da zırdeli değilse.

Platon'un ideal devletinde ne mülkiyet vardır, ne de evlilik (bir istisna, sadece alt kademeler için geçerli). Çocuk-

lar doğumdan hemen sonra annelerinden alınacak ve devlet tarafından büyütülecekler. Böylece, devleti, anne ve babaları, yaşıtlarını da kardeşleri olarak görecekler. Yirmi yaşına gelene kadar bu metazori piçler jimnastik ve ruhlarına hitap eden müzikle yetiştirilecekler. (Ancak İyon ve Lidya ezgilerine izin yok. Sadece genç insanlara devlet baba sevgisi aşılayacak marşlara yer var.)

Bunu okuyunca, ister istemez kendimize, acaba Platon'un çocukluğu nasıl geçmiştir? diye soruyoruz. Diogenes Laertios'tan öğrendiğimize göre, Platon'un babası "kusursuz bir güzelliğe sahip olan annesine karşı farkında olmaksızın zorbalıkta bulunmak istemiş". Platon kesinkes evlilik sırasında doğan bir çocuk olduğu halde, annesi bir süre son-

ra başka bir adamla evlenir ve Platon da büyük bir olasılıkla çeşitli yerlerde büyür. Herhalde, bundan dolayı Platon aile yaşantısına pek önem vermiyordu.

Neyse, Platon tarzı ütopyaya geri dönelim: Yirmi yaşına gelip de hâlâ aletsiz jimnastik ile fanfar mızıkası üzerine süregelen çalışma programına gereken önemi vermeyen saman çöpünün buğdaydan ayıklanmasının zamanı gelmiştir. Bu çöp, düşük seviyeli mesleklere yönelmek zorunda kalacak ve çiftçi ya da tüccar olarak toplumu besleyecektir. Daha iyi öğrenciler ise aritmetik, geometri ve astronomi öğrenecektir. Bir sonraki aşamada başarısız olanlar ise, matematik marifetiyle çılgınlığın eşiğine kadar gelmiş olarak orduya katılacaklardır. Geriye kalan: Kaymağın kay-

mağı. Beş yıl boyunca, otuz beş yaşına gelinceye kadar, felsefe öğrenimi görmek gibi bir yüce şerefe nail olacaklardır. Ondan sonra, on beş yıl boyunca devlet yönetimi uygulaması üzerine kafa patlatacak ve dünya kadar bilginin dibine ulaşmaya uğraşacaklardır. Elli yaşına geldiklerinde artık devlet yönetiminde görev almaya hazırdırlar.

Malı mülkü olmayan filozof-hükümdarlar birarada kışlalarda kalırlar ve canları kimi isterse onunla yatabilirlerdi. Erkekler de, kadınlar da aynı haklara sahiptirler. (Başka bir diyalogda Platon'un kaleminden şu açıklama kaçıverir: Eğer ruh, erkeğin bedeninde iyi bir hayat sürmüyorsa, kadının bedenine geçer.) Bu seçkinler topluluğu bir arada yaşadığından ve özel çıkarları bulun-

madığından rüşvet onların yanına yaklaşamaz. Onların tek hırsı devlettedir, adaletin tecelli etmesini sağlamaktan ibarettir. Devlet başkanı filozof kral onların arasından seçilir.

Sözkonusu bu taslak küçük, ideal bir site devleti (denizden on beş kilometre uzaklıkta) için ortaya atılmıştı. Ama en elverişli koşullarda dahi bir felaketin başlangıcı gözlemlenmektedir. Tasarlanabilecek en iyi durumda bile oradaki hayat insanı budalalığa sürükleyen bir yeknesaklıkta olacaktır. Çünkü bütün şairlerin ve drama yazarlarının yanısıra yanlış müziği icra eden halkın arasından herkes toplumun dışına itilecektir. En kötü durumda sonuç totaliter bir karabasan olacaktır. Öyle bir karabasan ki, sevilmeyen bir rejimin erki elin-

de bulundurmasına dahi gerek kalmadan, o malum sevimsiz yöntemlerin ortalığa egemen olması gibi.

Artık günümüzde bu ciddi, çocuksu fantaziyi parçalamak çok kolay. Platon'un ifade biçimi bile bazı tutarsızlıklar içeriyor. Şairler yasaklı, ancak Platon sayısız, harika güzellikte, şairane imajlardan yararlanıyor. Ayrıca Tanrılara hürmetin yanı sıra, din ve mitoloji de yasak. Fakat buna rağmen Platon'un yapıtları çok sayıda mit içermekte ve filozof krallar, rahiplerin kapalı topluluğunu kuvvetle anımsatmakta. Platon, uzlaşma bilmez ve katıksız iman edilmesi gereken ideal-Tanrı'sım da yine kendi icad etmiştir (varlığı kanıtlanamaz olduğu halde).

Platon'un ideal devlet vizyonu, tama-

men çağına ait çocuksu bir düşünce gibi gözüküyor. Atina, Peloponez Savaşı'nda Sparta'ya daha yeni mağlup olmuştu. Ne demokrasi, ne de tiran yönetimi işleyebilmişti ve düzeni sağlayacak bir hükümete çok acele ihtiyaç vardı. (Bazı yorumcular, Platon'un adaletten bahsederken, düzeni kastettiği kanısındalar.) Sparta tarzı, sıkı gözetim altındaki toplum, bu sorunun yanıtı gibi gözüküyordu. Sparta, Atina'nın aksine oldukça darkafalı, ekonomik açıdan geri bir site devletiydi. Hayatta kalabilmek için kanının son damlasına kadar dövüşen, her emri yerine getirmeye hazır, yakıp yıkma hırsıyla yanıp tutuşan bir zümreye ihtiyacı vardı. Giderek daha da sık ayaklanan alt tabakalar bu zümre tarafından terörle bastırılıyor ve sürekli da-

ha da güçlenen, kültürel açıdan üstün komşu şehir devletlerine gözdağı veriliyordu. Platon, Sparta'nın savaşçı zümresinin işlevinden ya habersizdi ya da görmemezlikten geliyordu.

Sokrates saf etiği öne sürerek, iyilerin mutlu olduğunu savunurken, Platon daha ziyade, adil olmayanların mutsuz olduğuna inanıyordu. Ona göre ancak adil bir toplum oluşturulduğu zaman herkes kendini iyi hissedecektir. Peki, önerileri nelerdi? Hekademos Korusu'nda herkesten ayrı yaşayan asil ruhlu bir aydın ne önerebilirse o. Bu öneriler hiçbir zaman hayata geçirilebilecek türden değildi.

Şaşırtıcı ama bu yine de uygulandı. Ufak bir değişiklikle, yani oldukça adaletsiz bir biçimde. Bin yıldan uzun bir

süre Orta Çağ toplumu, alt sınıflarıyla, askerî zümresiyle ve güçlü ruhban sınıfıyla Platon'un Devleti'ne büyük benzerlikler göstermiştir. Ve yakın geçmişte de komünizm ve faşizm, Platon ütopyasının ana çizgilerini üstlenmişlerdir.

Uzun yıllar boyunca Platon Akademi'de ders verir ve Akademi'yi de kalıcı biçimde, Atina'nın en iyi okulu durumuna getirir. Bir süre sonra, İ.Ö. 367'de arkadaşı Dion'dan, Tiran Dionysios'un öldüğünü ve oğlu Dionysios'un (Genç Dionysios) onun yerine tahta geçtiğini öğrenir.

Genç Dionysios uzun yıllar boyunca babası tarafından hapiste tutulmuştu. Dionysios, erkenden tahtından olmamak için yapmıştı bunu. Kraliyet sarayında tutuklu olan Genç Dionysios tah-

ta biçerek, masa ve iskemle yapmakla geçirmişti günlerini.

Dion, Filozof-Krallar tarzıyla ideal bir hükümdar yaratmak için, bunun mükemmel bir fırsat olduğu görüşündedir. Genç Dionysios'un aklı başka tür düşüncelerle karışmamıştı henüz (ya da anlatılanlara, yazılanlara inanılacak olursa hiçbir düşüncesi yoktu). Platon, artık teorideki devleti pratiğe geçirebilecekti.

Bazı nedenlerden dolayı Platon bu düşünceyi pek çekici bulmaz. (Herhalde ideal devletinde altmış yaşındaki birinin pozisyonuydu onu rahatsız eden. Üstelik de seçkinler arasına katılmadan önce uzun bir jimnastik, askerlik ve mızıka eğitimine tahammül edebilecek miydi?) Ama sonunda kendine saygıyı

kaybetme korkusu üstün gelir. Böyle yapmazsa, kendi bile, hiç eyleme girişmeyen, sadece konuşan bir yaratığa dönüşmüş olmayacak mıydı? Sonunda arkadaşının ricasını yerine getirmeye karar verir ve onunla birlikte uzun Sicilya yolculuğuna çıkar.

Platon Sicilya'ya vardığında, neredeyse entrikalarla yenip bitirilmiş bir sarayla karşılaşır. Bazı nüfuzlu saraylılar Atina'lı usta düşünürün buraya ilk gelişini anımsarlar ve bazıları da Dion'a hiç yabancı değildir. Birkaç ay bile sürmeden, felsefe düşmanları, Platon ve Dion'un ihanetle suçlanmasını sağlarlar. (Bu bir ütopyayı gerçekleştirmeye çalışanların çoğu zaman girdikleri bir tuzaktır.) Marangoz-Kral önce ne yapması gerektiğini tam olarak bilemez.

Sonra, dayısı Dion'u, sahip olduğu kudretten ötürü sürgüne gönderir, ne var ki Platon'un çekilmesine de izin vermez. Neden olarak da, Platon'un, kendisi hakkında Atina'da kötü konuşmasını istemediğini gösterir.

Bu gerekçeye "İnanıyorum ki, akademimizde yeterince konumuz var ve asla bunun üzerinde durmamıza gerek yok," karşılığını verir Platon.

Şansı yaver gider ve birkaç arkadaşı kaçışına yardım etmeyi başarır. Atina'ya geri döner. Dion da dahil olmak üzere bütün yandaşları ona huzur veren bir karşılama hazırlamışlardır.

Genç Dionysios, Platon'un kaçışıyla büyük yara alır. Meğer bu filozofla yaptığı sohbetlerden çok zevk alırmış, onun fikirlerini uygulamaya hiç niyeti olma-

sa da. Bir zamanlar Kartacalıların İtalya'da yaptıkları fetihleri durdurabilecek tek devlet olduğu için, Sirakuz o sırada bu türden deneylere kalkışacak durumda değildi. Eğer Platon'un devletini Sirakuz'da gerçekleştirmeyi denemiş olsalardı, bütün dünya tarihi bambaşka bir görünümde olurdu. Fakat Platon'un umduğu gibi de olmazdı. Sirakuz'un çöküşüyle, Kartaca kaşla göz arasında İtalya'yı ele geçirecek ve henüz başlangıcında bulunan Roma Cumhuriyeti'ni de paramparça edecekti. Böylece Avrupa bir sonraki yüzyıllarda, Afrika İmparatorluğu'nun parçası olacaktı.

Genç Dionysios, Platon'u adeta bir baba olarak görmüş olmalı. Platon'un, dayısı Dion'a gösterdiği ilgiyi de kuşku-

suz kıskanıyordu. Dionysios, Platon'u, Atina'yı terk edip, Sirakuz'a geri dönmesi için sıkıştırmıştı. Bu durum tutkuya dönüşmüş gibiydi onda. Sanki ruhu Platon'un istilasındaymış gibiydi ve kendini dinleyen herkese, (insan kral olunca, dinleyenlerin sayısı pek de hafife alınacak gibi olmaz herhalde) Platon'la birlikte olmayınca, varlığının pek çekilir bir şey olmadığını anlatıyordu. Sonunda dayanamaz, en hızlı tireme'sini* Atina'ya gönderir ve eğer Platon ona geri dönmeyecek olursa, Dion'un Sirakuz'daki az sayılamaycak bütün malına mülküne el koyacağını bildirmek suretiyle tehdit savurur.

Böylece yetmiş bir yaşındaki filozof, ister istemez Sirakuz'a doğru yeniden

* Üç kürekçi ile giden hızlı deniz aracı (ç.n.)

yola çıkar. Dion (büyük bir olasılıkla) onu bu nedenle kandırmış olmalı. Artık Dion'un, ütopyanın gerçekleştirilmesi ve "Tiran'a, ruhun bedene karşı üstünlüğünü gösterme düşüncesi" üzerinde durmadığı açıkca ortadaydı.

Platon çarçabuk kendini yine esarette bulur. Midesini günde iki kez İtalyan yemekleriyle tıka basa doldurmayı reddeder ve her akşam, isteği dışında yatağına gönderilen dişi sujeleri kızgınlık içinde huzurundan defeder. Şansı bir kez daha yaver gider ve bir gece yarısı, onu almak için tiremesiyle çıkıp gelen, onunla aynı duyguları paylaşan Tarentli bir Pisagorcu tarafından alınıp götürülür. Kalyon köleleri kırbaç şaklamaları altında geberesiye çalışır ve yaşlı filozof denizi geçerek Atina'ya ulaşır.

Birkaç sene sonra Dion, belki de en başından beri düşlediği amacına ulaşır: Sirakuz'u fetheder, Genç Dionysios'u kovup bütün erki ele geçirir. Peki şimdi, eline fırsatı geçirdiğine göre Platoncu devleti gerçekleştirdi mi? Görünüşe göre hayır. Ama şairane adalet bir zafer elde eder ki, başarısız Platonculara ait bir zaferdir bu. Kısa bir süre sonra Dion bir komploya kurban gider, işin tuhaf tarafı Platon'un eski bir öğrencisi tarafından.

Bu da artık filozofun politika turunun sonu olur - böylece gelecekteki Roma İmparatorluğu güvence altına alınmış olur. Ne var ki, Platon'un denenmemiş teorileri, ileride Roma İmparatorluğu'nun kalıntılarından oluşan Ortaçağ dünyasına bir model oluşturmaya yarayacaktır. Ve daha sonra da Hitler ve

Stalin onun öncülüğünü talep edeceklerdir. Peki Platon'un bütün bunlarla hiç bir ilgisi yok muydu? Onun görüşüne göre doğru bilgi ya da kavrayış duyularla değil, sadece zekâyla elde edilebilir. Eğer zihin gerçeğe ulaşmak istiyorsa, görgü dünyasından elini eteğini çekmelidir. Eğer Platon gerçekten buna inanıyordu ise, ütopyasında neden genellikle yasa koyma üzerinde yoğunlaştığını anlamak çok güç. Böyle bir felsefe ile pratik politika uyuşmadığı halde; filozoflar yönetimde olmadığı ya da egemenler felsefe üzerine kafa yormamasına rağmen Platon hayatının sonuna kadar bu konudaki inancından bir zerre kaybetmemiştir. (Oysa gerçek hayatta işler tam aksine yürür: Felsefi düşüncelerden esinlenmiş iktidar sahipleri, fel-

sefi ebucehilerden evladır.)

Platon felsefesi, apolitik yanıyla da yüzyıllar boyunca baskın bir etkiye sahip olmuştur. Temel ilkeleri yüzünden, Hrıstiyanlıkla kusursuz bir uyum sağlamıştır. Öyle ki saptama işinde biraz daha aşırı gidip, Platonculuğun, yalın bir inançla başlamış olan bu genç dine felsefî bir temel sağladığı dahi kaydedilebilir. Bu da tin tarihi açısından insanı öyle bir yere getirmiştir ki, Hristiyanlığa inanmamak yeterli olmamış, bir de onu çürütmek gerekmiştir.

Platon idealar öğretisine meşhur "mağara eğretilemesi" ile başlar. Burada insanlar, sırtlarında ateşler yanan, mağarada zincire vurulmuş yaratıklara benzetilir. İnsanlar, titreyerek yanan ateşin duvara yansıyan gölgesini gör-

mektedirler sadece. Onlar, gerçek gibi görüneni, göz ardı etmeyi öğrenince ve de kendilerini mağaranın dışındaki gün ışığına yönelttiklerinde asıl gerçeğin ayırdına varacaklardır.

Platon çevremizde sürekli değişen (tekil) görünüşlerden oluşmuş bir dünyanın bulunduğunu ortaya koyar. Günlük deneyimlerin çeşitliliği, biçimini, sadece soyut biçimlerin veya ideaların zamana bağlı olmayan, değişmez dünyasından alır. Bir köpek sadece bir köpektir, çünkü genel niteliği içinde bütün köpeklerin hep birlikte biçim verdikleri bir köpek "idea"sında katkısı vardır. Aynı biçimde güzel bir nesne güzel olanın "idea"sı içinde yerini alır. Platon'a göre, sürekli değişen yapay görünüşlerden oluşmuş dünyayı gözardı ederek ve

"idealar"ın zamana bağlı olmayan güzelliği üzerinde yoğunlaşırsak, "idealar" hiyerarşisiyle, güzel, doğru ve iyi "idealar"ının en yüce ve mistik anlayışına ulaşabiliriz.

Bu kuram dünyanın tıpkı dil gibi işlediği görüşünde; yalnız bu dilde soyut kavramlar ve tasarımlar daha yüksek bir düzeye yerleşmiştir. Bu kuram her ne kadar yanlışsa da buradaki yanılgıdan kurtulmayı bugüne değin başarmış değiliz. Eğer gerçeklik dünyası yaşantı ve dil yoluyla algılayıp betimlediğimizden farklıysa o takdirde bu farkı günün birinde nasıl anlayabileceğiz ki?

Platon seksen bir yaşında öldüğünde Akademi'de gömülür. Felsefesinin uygulanamaz türden olmasına rağmen, ortaya koyduğu varsayımların çoğu, bu-

gün bile dünya hakkındaki görüşlerimizi etkilemektedir. "Platonik" nitelemesi, giderek olanaksız bir hal alan aşk biçimini (pek içsel yanıyla değil salt fikirsel yönüyle örtüşen) vurgular. Platon'un Akademisi İ.S. 529 yılına değin Atina'da varlığını sürdürür. Bu tarihte, Hristiyanlık karşısında zındık-Helen kültürünü baskı altına almaya kararlı olan Roma İmparatoru Justinian tarafından kapatılır. Bu tarih, birçok tarihçi tarafından Yunan-Roma kültürünün sonu ve Karanlık Ortaçağ'ın başlangıcı olarak kabul edilir.

Küçük Platon alıntıları hazinesi

Çünkü filozofu
başkalarından
ayıran nitelik de,
işte bu maneviyattır,
bu hayrettir.

Theaitetos, 155 d

Sokrates: Şimdi de insan denen yaratığı eğitimle aydınlanmış ve aydınlanmamış olarak düşün. Bunu şöyle bir benzetmeyle anlatayım: Yeraltında mağaramsı bir yer, içinde insanlar. Önde boydan boya ışığa açılan bir giriş... İnsanlar çocukluklarından beri ayaklarından, boyunlarından zincire vurulmuş, bu mağarada yaşıyorlar. Ne kımıldanabiliyorlar, ne de burunlarının ucundan başka bir yer görebiliyorlar. Öyle sıkı bağlanmışlar ki kafalarını bile oynatamıyorlar.

Yüksek bir yerde yakılmış bir ateş parıldıyor arkalarında. Tutuklularla ateş arasında dimdik bir yol var. Bu yol boyunca alçak bir duvar, hani şu kukla oynatanların seyircilerle kendi arasına koydukları ve üstünde marifetlerini

gösterdikleri bölme var ya, onun gibi bir duvar.

Glaukon: Kesinlikle gözlerimin önünde canlanıyor.

Sokrates: Bu alçak duvar arkasında insanlar düşün. Ellerinde türlü türlü araçlar, taştan, tahtadan yapılmış, insana, hayvana ve daha başka şeylere benzer kuklalar taşıyorlar. Bu taşıdıkları şeyler, bölmenin üstünde görülüyor. Gelip geçen insanların kimi konuşuyor, kimi susuyor.

Glaukon: Tuhaf bir sahne doğrusu ve tuhaf tutuklular.

Sokrates: Ama (tıpkı) bizler gibi. Bu durumdaki insanlar kendilerini ve yanındakileri nasıl görürler? Ancak arkalarındaki ateşin aydınlığıyla mağarada karşılarına vuran gölgeleri görebilir-

ler, değil mi?

Glaukon: Ömürleri boyunca başlarını çevirmeleri mümkün olmadığına göre...

Sokrates: Üstelik, bölmenin üstünden geçen nesneleri aynı şekilde görmezler mi?

Glaukon: Evet, onların da sadece gölgelerini görürler.

Sokrates: Bu insanlar aralarında konuşacak olsalar, gölgelere verdikleri isimlerle gerçek nesnelerin anlattıklarını sanırlar, öyle değil mi?

Glaukon: Kesinlikle.

Sokrates: Bir de bu zindanın içinde bir yankı düşün. Geçenlerden biri o an konuşsa, bu sesi gelen gölgenin sesi sanmazlar mı?

Glaukon: Zeus adına.

Sokrates: Elbette bu adamların gözünde gerçek, yapma nesnelerin gölgelerinden başka bir şey olamaz.

Glaukon: Öyle.

Devlet, VII, 514, 515

Sokrates: Bu söylediklerimiz doğruysa, bunlardan şu sonucu çıkarabiliriz: Eğitim birçok insanın sandığı şey değildir. Onlara göre eğitim, bilgiden yoksun bir ruha bilgi ekmektir, kör gözlere görme gücü vermek gibi...

Glaukon: Evet, öyle derler.

Sokrates: Oysa bizim konuşmalarımız şunu da gösteriyor: Her ruhta bir öğrenme gücü ve bu işe yarayan bir de organ vardır. Gözün karanlıktan aydınlığa çevril-

mesi için nasıl bedenin birden dönmesi gerekirse, bu organın da bütün ruhla birlikte geçici şeylere sırtını dönüp varlığa, varlığın en ışıklı yönüne bakabilmesi gerekir, yani iyiye, öyle değil mi?

Devlet, VII, 518

Tanrı suçsuzdur.

Devlet, X, 617

Bazılarının senin için dediklerini dikkate al. Sana gerekli olan kibirsiz davranmayı bırakıyor musun? Öyleyse şunu unutma, insanların bizi sevmesi koşulu bizim için başarılı bir etkendir, üstelik keyif ve yalnızlık da birbirinden pek uzakta durmazlar.

Mektuplar IV, 321 c

Ama devletin,

her üç sınıfın kendi işlerini

görmeleriyle adil olduğunu

elbette unutmadık...

Öyleyse, içimizdeki

taraflardan her biri

kendi işini gördüğü vakit

biz de kendi görevini yapan

adil kişiler oluruz.

Devlet, IV, 441 d

Sokrates: Akıl madem ölçülüdür, içimizde olup biten her şeyi kollayıp, yönetmek ona düşer; öfkenin görevi de onu dinlemek ve ondan yana olmaktır, öyle değil mi?... Bu şekilde yetişen, gerçekten eğitilen, görevlerini bilen ve gören bu iki taraf, içimizde en çok yer tutan, doymak bilmeyen isteklere kumanda ederler. Bu istekler bedensel zevke dalarak dal budak salmasın, güçlenmesin; kendi

görevini yerine getirmek yerine başkalarına kumanda etmeye kalkışmasın diye gözkulak olurlar; bu isteklere başa geçme yetkisi verilemez. Verilirse bütün hayatın düzenini bozarlar.

Devlet, IV, 441 e, 442 a

Sokrates: Öyleyse, rüyayı rüya diye algıla; bazı insanların bizi ve bütün başka şeyleri oluşturan ilk öğelerin kanıtları olamayacağını, söylediğini ben de duyduğumu sanıyorum. Kendinden ve kendiliğinden var olan her şeye sadece isim verilebilir, hakkında başka hiçbir şey söylenemez; ne var olduğu iddia edilebilir, ne de hiçliği. Halbuki bu ilk öğelerden herhangi birini, bir kanıtın yardımı ile ifade et-

mek olanaksızdır; çünkü bunlar ancak kendi adlarıyla çağrılabilirler. Çünkü adları onların tek mülkiyetleri. Bunlardan birleşmiş olanların, aynı şekilde isimleri de birleşerek bir söz (açıklama) oluşturur. Çünkü sözlerinin (açıklamalarının) (bütün) özü isimlerdir.

Theaitetos, 201 e, 202b

Sokrates: Demek ki bunda uzlaşıyoruz! Birisi bir şey görür ve kendisinde bu şeyin başka olan bir şeye benzediği düşüncesi uyanır. Arkasında duran ve tamamıyla benzer olmayan, aslında değeri düşük olan bu şeyin sadece kendi iddiasıyla benzer olduğunu ve ona asla ulaşamayacağını, çok erken yaştan itibaren öğrenmesi gerekir kişinin.

Simmias: Gerekir.

Sokrates: Demek ki aynı şeyleri o zamandan çok önce tanımış olmalıyız. O an gerekli olduğu için gözlerimizle ilk kez görürüz ve bunların hepsi sonra ölür. Aynı şekilde sadece arkada oturan ve benzer gibi görünen şeylerin de sadece düşüncesine kapılıyoruz.

Simmias: Kesinlikle.

Sokrates: Öyleyse bunda da hemfi-

kiriz. Bu düşüncelere başka hiçbir yerden kapılmıyoruz. Bunları görerek veya tadarak veya başka duyularımızla hissederek içimizde geliştiriyoruz, bu bakımdan hepsi aynı değerde.

Simmias: Elbette, Sokrates'im. Arayışımızın sonucunda gördük ki hepsi de aynı değerde.

Sokrates: Duyularla hissettiklerimiz yüzünden şu düşünceyi kazanmalıyız; duyularla hissettiğimiz her şey aslında o ulaşamadığımız, içimizde ölmüş olan benzerin o anda tanınmasıdır. Başka nasıl olabilir?

Simmias: Evet, aynen öyle...

Sokrates: Görmüyor ve duymuyor muyuz, şu anda ve geri kalan duyularla hissetmeyi de doğumla birlikte kazanmadık mı?

Simmias: Elbette.

Sokrates: Zaten var olan saptamalarımızın gereğini, benzerini henüz tanımadan kazanmamış mıydık?

Simmias: Evet.

Sokrates: Demek ki, göründüğü kadarıyla, daha doğumdan önce onu yakalamış olmalıyız.

Simmias: Evet, öyle görünüyor.

Sokrates: Öyleyse buna göre mümkün olan iki durum var: Ya ruhumuzda doğumdan önce ortaya çıkmış ve kabul etmek zorunda kalmışız ya da doğumdan önce böyle bir şeyi tanımıyoruz, aksine doğrudan doğruya doğumla aynı anda kazanılmış. Ama sadece benzeri değil, büyüğü de, küçüğü de, içerdiği her şeyi tanımıyor muyuz? Çünkü şimdiki araştırmamız sadece benzerlik üze-

rine değil, aynı şekilde içeriğindeki güzelin ve iyinin, adilin ve dindarın da üzerine. Kısaca, öyle ya da böyle soru ve cevapların götürdüğü muhakeme "kendisi" damgasını vurdurur. Demek ki, hepsi hakkındaki ilk bilgilere doğumdan önce sahipmişiz.

Phaidon, 73 c, 74 e (Sonu)

Bir söylentiye göre, Sokrates rüyasında, kendisini kucağında bir kuğu yavrusuyla görür. Yavru kuğu tüylenir, uçacak güce kavuşur ve sevinçten çınlayan sesiyle çok yükseklere havalanır; ve günlerden sonra Platon görünür; o zaman der ki işte kuş bu.

Diogenes Laertios, Tanınmış Filozofların Hayatları ve Fikirleri, 3,5

Bütün insanlar aynı, ey Sokrates, diye konuştu, hepsi verimli. Beden ruhtan önce gelir ve belirli bir yaşa geldiklerinde tabiatımız yaratıcılığı amaçlar. Ama yaratıcılık çirkinle değil, sadece güzelle olabilir. Erkek ve kadının birlikteliği de yaratıcılıktır. Bu aslında tanrısal bir olay; yaratmak ölümlü hayatlarda ölümsüzlüğü yakalamaktır : Ama uygunsuz olanda bunun olması imkânsızdır; ve uygunsuz olan bütün tanrısalların çirkinidir ama güzel olan uygundur. Öyleyse temel bilgiler veren ve doğum sağlayan bir tanrıça yaratıcı-

lık için güzelliktir. Bundan dolayı yaratıcılığa heveslenen, güzel olanla karşılaşınca sakinleşir ve zevk kine akar ve yaratır ve verimli olur; ama çirkin olan yaratacılık heveslisini karanlık ve hüzün kaplar; istem geri teper, yaratıcılığı azalır ve kendi ağır yükünü taşımaya devam eder. Bu yüzden yaratıcılık ve arzuyla dolmuş kişiye güzel daha çok gayret verir, çünkü güzel olan onu daha büyük doğum sancılarıyla ortaya çıkartır. Senin de dediğin gibi, ey Sokrates, sevgi güzelle ilgili değildir -Öyleyse neyle?- Güzelin içindeki yaratıcılık ve

ürünle ilgilidir. Çünkü yaratıcılık sonsuza kadar kalır, ölümsüzdür (ve ölümlü insanlara da ölümsüzlük kazandırır). Eğer sevgiye sahipsek o zaman iyiye de sahibiz demektir, ancak o zaman ölümsüzlüğe kavuşmamız mümkün olur. O halde bu konuşma sevginin de ölümsüzlük için gerekli olduğunu anlatıyor.

Şölen, 25

Eğer, dedi, yaradılıştan gelen sevgi her zaman hemfikir olduğumuz o şey üzerineyse, sadece şaşırma, orada olduğu gibi, şu anda burada bulunan ölümlü tabiat da, her zaman var olmanın ve ölümsüzlüğün gereklerini arıyor. Ama o bunu sadece yaratmak yoluyla arzuluyor, her zaman geride kalan yaşlının yerine başka bir genç ile. Yaşayanların her birine de denir ya; yaşlansa bile çocukluğundan beri her zaman aynı şeyle tanımlanır, aynı şey, yaşamak: Aynı şeylere sahip olmasa da, her zaman aynıdır, her zaman bir yeni olur ve yaşlı saçını, etini, kemiklerini, karnını ve bütün bedenini kaybeder; ve sadece bedenini kaybetmez, ruhunu da, alışkanlıklarını, ödevlerini, fikirlerini, şehvetini,

sevinçlerini, adetlerini, mutsuzluklarını ve korkularını da, (buradan itibaren) hiç kimse kendisindeki aynı şeyleri tutamaz, birisi gider, birisi gelir. Ve bunlardan daha şaşırtıcı olan ise anlayışın da bir parça gitmesi, bir parça kalmasıdır ve olanlar da asla anlayışlara ilişkin olmaz, hep bütünüyle anlayıp aynı şeyle karşılaşsa bile. Arkasından düşünmek denilen, giden anlayış üzerinedir. Çünkü unutmak, bir anlayışın ortadan kaybolmasıdır. Ama, ardından düşünme ise, görünen anlayışı böyle elinde tutar. Ve bu şekilde bütün, ölümlü de kalır, her zaman aynı şey gibi, tanrısal gibi görünse de o odur. Giden de, kalan da ardında yeni bir parça bırakır, eskiden olduğu gibi. Bu düzenlemeye gö-

re, ey Sokrates, dedi, bütün ölümlü olanın, ruhun olduğu kadar diğerlerinin de, ölümsüzlükte parçası vardır; ölümsüzlük ama başka birinden. Bu yüzden herkesin tabiatı gereği kendi çocuğuyla gurur duymasına şaşırma. Çünkü ölümsüzlük bu ölümlerin ve sevginin her birine, yollarında eşlik eder.

Şölen, 26

Artık, diye devam etti, üretme arzusuyla dolan beden, kadınlarla daha çok ilgilenmeye başlar ve aşık olur. Ve ileri-deki zamanlarını ölümsüzlük adına çocuk üreterek, ve düşünüp taşınarak ve mutlulukla, kendilerinin diledikleri gibi, geçirirler. Peki ama ruhun peşindeki... ve öyleleri de vardır ki, diye devam etti, ruhları bedenlerinden daha çok üretme gücüyle doludur, ruhun kendine yaratmayı yakıştırdığı üretme gücüyle... Ruhun kendine yaratmak için yakıştırdığı ve yaratmak arzusuyla dolu olanlar için. Peki sizler neyi yakıştırıyorsunuz? Bilgelik ve her çeşit erdemi. Onların üreticileri bütün yazarlar ve sanatçılardır da aynı zamanda, yaratıcı olarak nitelendiklerinizin hepsi. Ve dedi ki, en büyük ve en güzel bilgelik kendini devlet ve yu-

vanın düzeninde gösterendir ve buna ağırbaşlılık ve adalet denir. Her kim bunu tanrısallık olarak gençliğinden itibaren ruhunda taşırsa, zamanı geldiğinde o kişi üretmek ve yaratmak için arzu duyacaktır. Bununla birlikte, demek istediğim, onun bir de yaratabilmek için güzel olanı araması vardır. Çünkü çirkin olanla asla yaratamaz. Bu yüzden güzel bedenlerden daha çok mutluluk duyar, çirkinlere göre. Çünkü yaratmak istediği kadar, güzel, asil ve iyi şekillenmiş bir ruhla karşılaşınca, ikisinin birden birleşmiş olmasına özellikle daha çok sevinir ve böyle insanlarla erdem, mükemmel bir insanın nasıl olması gerektiği ve neye dayanmak gerektiği üzerine konuşma arzusuyla dolar; ve hemen ona öğretmeye koyulur. Demek istediğim, güzelin

içindekine dokunup, onunla konuştuğu zaman, uzun süredir içinde taşıdığı yaratma arzusuyla yaratır ve doğurur, içinde hazır bulunan ve bulunmayanları hatırlayarak, hepsiyle birlikte. Böylece ikisi beraber geniş, doğru bir ilişki içine girerler; evlilik ve sıkı bir arkadaşlık gibi ve ikisi beraber güzel ve ölümsüz çocuklara sahip olurlar. Ve her biri de insanî çocuklardan çok böylesine sahip olmak isterler. Onlar, Homeros'a, Hesiodos'a ve başka mükemmel yazarlara bakınca, onların diğer insanlara bıraktıkları eserlerini, onlara ölümsüz bir ün ve düşünülmelerini sağlayan bu çocuklarını ve böylece kendilerinin de ölümsüzleşmelerini, kıskanmadan geçemez.

Şölen, 27

Son Söz

Platon'dan sonra büyük Yunan filozoflarından oluşan üçlü iktidarın son temsilcisi Aristoteles geldi başa. Aristoteles, Platon'un öğretisini devam ettirdi, eleştirel gözle bu öğretiyi ayıklayıp kendi görüşlerini onların içine kattı. Böylece ortaya yeni bir felsefe çıktı. Bununla beraber Platon'un asıl felsefesi Akademi'de öğretiledurdu ve öğrencileri de bunu bütün klâsik dünyaya yaydılar.

Birçok Platon yandaşı en sonunda, felsefesi doğru olsa bile, onun çoğu zaman ne dediğini kendisinin bile bilmediği sonucuna vardılar. Öyle bir an geldi ki, Platon'dan ziyade, kendileri onun

ne demek istediğin, yorumlamaya başladılar. Bunun sonucunda Platon felsefesinin yeni bir tarzı ortaya çıktı, yani *Platonculuk*. Birkaç yüzyıl sonra Platoncular, ne dediklerini bilmedikleri görüşünde olan kimselerce rafa kaldırıldılar ve ortaya *Yeni Platonculuk* çıktı. Bu akımın en önemli temsilcisi 3. yüzyılda İskenderiye'de doğmuş olan filozof Plotin'dir. Yine yüz elli yıl kadar sonra Hippo'lu Aziz Augustinus, Yeni Platonculuk'u Hıristiyanlık teolojisiyle uzlaştırdı. Böylece Platonculuk biçimlendirilmiş bir haliyle Hıristiyan kültürünün bir parçası oldu ve yüzyılların akışıyla birlikte ortaya birçok düşünürler çıkardı. Bu düşünürlerin her biri, Platon'un, Platoncular'ın, Yeni Platoncular'ın ve Aziz Augustinus'un görüşlerini diğerle-

rinden daha iyi anladıkları görüşündeydi. Platoncular yirminci yüzyıla kadar bütün büyük Avrupa üniversitelerinde varlıklarını sürdürdüler, özellikle Almanya'dakilerde ve Cambridge'de. Bugünlerde türleri tükenmiş olduğu görüşü yaygın. Ama sürprizlerin önü hep açık olur.

İrlanda - İskoç kökenli Paul Strathern, 1940'da doğdu ve Dublin'deki Trinity Collage'de felsefe öğrenimi gördü. Denizcilik, bulaşıkçılık ve şairlik yaptı. Artık yaşamını dünya gezgini, romancı, gezi yazarı ve filozof olarak sürdürüyor. Bu gezileri sırasında İstanbul'a da uğradı. Strathern burada boş durmadı ve bir "İstanbul Rehberi" hazırladı. Paul'ün dönüp dolaşıp geldiği tek yer Londra'dır. O, içinden çıkılamayacak konular üzerine İskoç açıklığı ve İrlanda humoru ile oldukça akıcı bir tarzda yazmaktadır. Bu netlik, espirili tarz ve akıcılık, felsefi alanda uzman olmayanların bile bu konuları oldukça rahat bir şekilde anlamalarına ve hatta bu konularda kendi hayatlarından paydalar çıkarmalarına yardım etmektedir.

Platon'un Hayat Çizelgesi

İ.Ö 428/7 Atina, bir iddiaya göre de Agina Adası'nda dünyaya gelir. Anne ve babası saygın Atina ailelerindendir. Oğullarına Aristokles adını verirler.

411 Aristokles Platon adını kullanarak iki kez güreş dalında İstmişen Oyunları'na katılır. İkisini de kazanır. Platon: ("geniş"). Bu ad ona omuzları ya da alnı yüzünden verilmiştir. Sporcu adını bırakmaz.

408 Platon, Sokrates'in çevresindeki daireyi kapatır.

399 Ustasının ölümünden sonra, araştırmalar yapmak için Kuzey Afrika ve Mısır'da uzun gezilere çıkar. Matematikçi Theodor'la karşılaşır. Bazı efsanevi versiyonlara göre Ganj Nehri'ne bile gitmiştir.

Platon'un Hayat Çizelgesi

396	*Sokrates'in Savunması*
389	Platon ilk defa Sicilya'ya gider. Pisagor'cu filozoflarla karşılaşır ve Etna'ya çıkar.
388	Siracusa'da Platon, Tiran Dionisus'un bacanağı ve danışmanı Dion ile arkadaşlık kurar. Dionisus onu sarayında barındırır. Bir süre sonra anlaşamazlar ve onu zincirleterek Agina'ya gönderir.
385	Atina'da "Akademi" kurulur. *Devlet (Politeia)*
379	*Phaidon*, ölümsüzlük üzerine bir dialog.
367/366	Siracusa'da politik plânlarını gerçekleştirmek için uğraş vermesi. II. Dionisus Platon'un fikirlerine açıktır. Bunlar onu tehlikeye düşürür ve kaçmak zorunda kalır.
366	Aristoteles Akademi'ye katılır.
361/360	Platon II. Dionisus'un baskılarından pes eder ve son kez Siracusa'ya geri gelir. Kısa zaman- [illegible] nayatı tekrar tehlikeye girer. Zengin bir Tarentli Pisagor'cu, Sokrates'in Atina'ya gemiyle kaçışını organize eder.
347	Platon Atina'da ölür.
İ.S.529	İmparator Justiniaus Akademi'yi kapattırır. Böylece birçok tarihçiye göre İlkçağ kapanır, Ortaçağ başlar.

Beşinci yüzyıl sonu ve dördüncü yüzyılda Atina

431-404	Atina ve Sparta arasında Yunanistan'ın hükümdarlığını ele geçirmek için yapılan Peloponnesos Savaşı.
427	Sophokles'den *Odipus*
425	Kleon, Spartalıları Pylos'ta yenilgiye uğratır.
424-421	Birçok değişik sefer başarısızlıkla sonuçlanır. Bu yüzden stratejist Nikias "Çürük Barış"ı kapattırır.
420	Periokles'in yeğeni ve Sokrates'in öğrencisi Alkibiades, stratejist olarak Sparta'ya karşı yeni bir anlaşma ayarlar.
417/416	Alkibiades serbest Melos'a saldırır ve neden olduğu bulutlu havayı dağıtmaya çalışır.
415	Sofist Protagoras ("İnsan her şeyin ölçüsüdür") dinsizlikle suçlanır ve kaçarken boğulur.
415/414	Nikias ve Alkibiades öncülüğünde Akinalıların Sicilya seferi. Nikias Tanrıya karşı günah işlemekle suçlanacak ve kaçtığı Siracusa taşocaklarında öldürülecek. Ayrıca seferde yer alanların çoğu da ya ölürler ya da köle olurlar.
411	Alkibiades doğduğu şehirle barışır ve bir Atina ordusunu yöneterek Sparta ve Perslere karşı zafer kazanır.
410/407	Alkibiades Kyzikos'daki Peloponnesos donanmasını batırır. Ama bazı şanssız çatışmalar yüzünden tekrar sürgüne gönderilir (404, öldürülür).
406	Dionysius, Siracusa (ilkçağın en güzel şehri) tiranı olur. Kartacalılara karşı savaşı başarıyla yönetir; Yazar Euripides'in Atina'da ölümü (d. 484, *Medea, Elektra, Iphigenie*).
405	Mısır, Pers hükümetinden bağımsız olur.
404	Atina, Spartalı komutan Lysander tarafından ele geçirilir. Oligarşi kurulur (Otuzlar hükümeti), bunların arasında Platon'un dialoglarında yer alan ünlü *Charmides* ve *Kritias* da vardır.
399	Sokrates, gençleri baştan çıkarmakla suçlanır; zehir içirtilir.

Beşinci yüzyıl sonu ve dördüncü yüzyılda Atina

395-387 "Korint Savaşı": Atina, Korinth ve Theben, Sparta'ya karşı birleşirler. Perslerin el koymasıyla, "birleşmişler" yenilirler.

390 Sokrates'in Atina'daki konuşma okulu dil ve formu lekelerden arındırır.

379-362 Sparta ve Theben arasında savaş. Theben'in komutanları Pelpidos ve Epominondas büyük zaferler kazanırlar.

360 Abderalı Demokrit'in ölümü (Felsefi atom öğretilerinin kurucusu)

359-336 Makedonyalı B.Philip

347 Demostenes etkiliyici konuşmalar yaparak Atina'yı Makedonyalı II. Philip'e karşı savaş açmak için etkilemeye çalışır. (*Philippika*)

338 II. Philip Charonea'da birleşmiş Yunanlıları yenilgiye uğratır. Makedonya hükümdarlığı başlar (146'ya kadar).

Hükümdar Dionysios, Platon gibi 'iş arıyorum' bahanesiyle orada burada gezmiş bir felsefe düşkününden çekinecek biri değildi.

O ve Platon felsefe üzerine tartışmaya başlayınca ortalığa kıvılcımlar saçılırdı. Bir seferinde Platon, Dionysios'u yanlış bir düşüncesinden dolayı uyarmak zorunda kalır.

"Lafların yaşlılık kokuyor," diye hiddetle karşı koyar Dionysios.

"Seninkiler de zorbalık...," diye karşılık verir Platon.

Bunun üzerine Dionysios, filozofun ona yakıştırdığı benzetmeyi yerine getirmeye karar verir ve Platon'u zincire vurdurur. Platon, Ägina Adası'na gidecek bir Sparta gemisine bindirilir ve kaptanına da Platon'u köle olarak satması emredilir. "Onun için endişelenme," der Dionysios, "O öyle bir filozoftur ki, ne olup bitiyor, fark bile etmeyecektir."

ISBN: 975 - 7809 - 28 - 4

9 789757 809289